

KAFKASYA İÇİN TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARININ ÖNEMİ

Doç. Dr. Ufuk TAVKUL

I. Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri.-25-26 Mayıs 2006: 187-202.ss.

Özet

Kafkasya pek çok etnik halk topluluğunu bir arada barındırırken, pek çok kültüre de ev sahipliği yapan bir coğrafya parçası olarak tarih boyunca insanların ilgisini üzerine çekmiştir. Kafkasya halkları farklı dillerde konuşuyor olmakla birlikte, yüzlerce yıllık bir süreçte etnik ve sosyo-kültürel açıdan birbirleriyle karışmış ve beraber meydana getirdikleri ortak bir Kafkas kültürü etrafında birleşmiş halklar topluluğudur. Kafkasya ile ilgili Türkiyat araştırmaları burada yaşamakta olan Türk kökenli halkların Kafkas kültürünün oluşumundaki büyük paylarını ortaya koyacaktır. Kafkasya için Türkiyat araştırmalarına ağırlık verilmesi, son dönemlerde Kafkasya'da ortaya çıkan etno-politik sorunların çözümü için de gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Kafkasya, Kafkas Kültürü, Kafkasya Halkları.

Significance of Turcology Researches for the Caucasus

Abstract

The Caucasus has aroused interest along the history as a geographical region that has gathered a lot of ethnic groups and cultures in her structure. Though the peoples of the Caucasus speak in different languages they have been mixed ethnically and they have united by a common Caucasian Culture which they have created together. Turcology researches concerned with the Caucasus will bring out the great share of the Turkic peoples in appearance of Caucasian Culture. Turcology researches for the Caucasus are also necessary for solution of the ethno-politic problems that have appeared recently in the Caucasus.

Key Words: The Caucasus, Caucasian Culture, Peoples of the Caucasus

Kafkasya, Türkiye'nin yanı başında yer alan, Karadeniz ile Hazar Denizi'nin arasında bir silsile halindeki efsanevi Kafkas Dağları'nın koynunda uzanan, hakkında çok şey bildiğimizi zannettiğimiz, ama aslında pek az bildiğimiz bir coğrafya parçasının adıdır.

Sahip olduğu coğrafi konum sebebiyle tarih boyunca stratejik bir önem taşıyan Kafkasya, başta Rusya ve çeşitli Avrupa devletleri olmak üzere pek çok devletin göz diktiği ve ele geçirmek için uğraştığı bir toprak parçası olmuştur.

Kafkasya adının kökeni, eski Yunan kaynaklarında günümüzde batı Kafkaslarda yaşamakta olan Adige halkının ataları olarak zikredilen *Kavkas* terimine dayanmaktadır. Eski Yunanlılardan Romalılara *Kavkasus* olarak geçen bu ad, Kafkas sıradağlarının adı olarak kullanılmıştır.

Orta çağ boyunca unutulmuş ve Kafkasya halklarının hiç biri tarafından yaşadıkları bölge için kullanılmayan Kafkasya adı, 18. yüzyıl başlarında Çar I. Petro idaresinde Kafkasya'nın Rusya tarafından işgalinin ardından, I. Petro'nun Petersburg şehrinde kurduğu "İmparatorluk İlimler Akademisi"nin bilim adamları tarafından tekrar canlandırılmış ve Rusya'nın yeni işgal ettiği bu dağlık coğrafyayı tanımlamak için eski Yunanlıların ve Romalıların kullandığı *Kavkasus* adı, *Kavkaz* (Кавказ) biçiminde Rus diline ve literatüre girmiştir (Kırzioğlu 1993:XV). Nitekim Kafkasya ile ilgili eski Osmanlı arşiv belgelerinin hiç birinde Kafkasya adına rastlanmaz. Onun yerine *Çerkezistan* (چركزستان), *Kuban* (قوبان), *Dağistan* (طاغستان), gibi isimler yer alır. Osmanlı belgelerinde *Kafkasya* adı ancak Rusya tarafından bu bölgeye *Kavkaz* adının verilmesinden sonra, sıklıkla da 19. yüzyıl başlarından itibaren görülmeye başlanır.

Ruslar, Kafkas Dağlarının üzerinde ve kuzeyindeki düzlüklerde yaşayan çeşitli Kafkasya halklarının yer aldığı bu coğrafyayı Kafkasya olarak adlandırdıkları, kuzeyden bakıldığında Kafkas sıradağlarının arkasında kalan Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan topraklarına da "Kafkas Ötesi" anlamında *Zakavkaz* (Закавказ) adını vermişlerdir. Bu adlandırmada, Kafkasya halklarının da Kafkas dağlarının ötesindeki ülkeler için "Dağ Ardı" tabirini kullanmaları etkili olmuştur. Nitekim, Kafkasya'da konuşulan Türk lehçelerinden Karaçay-Malkar Türkçesinde, Kafkas Ötesi ülkeleri ve bilhassa Gürcistan için *Tav Artı* (Dağ Ardı) ismi kullanılmaktadır (Tavkul 2000: 384).

19. yüzyılda Kafkasya'da araştırmalar yapan çeşitli bilim adamları ve seyyahlar da eserlerinde *Kafkasya* olarak Kafkas Dağları'nın üzerini ve kuzeyinde uzanan bölgeleri ifade etmişlerdi. Sözelimi, J. Klaproth 19. yüzyıl başlarında Almanca, Fransızca ve İngilizce olarak yayımlanan Kafkasya seyahatnamesinin adını '*Kafkasya ve Gürcistan'a Seyahat*' olarak koymuş ve Gürcistan'ı etnik ve kültürel açıdan Kafkasya'nın dışında bırakmıştı.¹

Kafkasya'yı ve Kafkaslıları yakından tanıyan Tolstoy, Puşkin, Lermontov gibi 19. yüzyıl Rus yazarları için de, Kafkasya, Kafkas sıradağlarının üzerinde ve kuzeyinde yer alan,

¹ KLAPROTH, J. (1812), *Reise in den Kaukasus und nach Georgien*.-Berlin.
KLAPROTH, J. (1814), *Travels in The Caucasus and Georgia*.-London.
KLAPROTH, J. (1823), *Voyage au Caucase et en Georgie*.-Paris.

Adigelerin, Karaçaylıların, Çeçenlerin, Osetlerin, içlerinden Hacı Murat ve Şeyh Şamil gibi kahraman savaşçılar çıkarmış Dağıstanlıların yaşadığı, romantik ve aynı zamanda korku verici ülkenin adıydı.

Rus yazarı Puşkin 1829 yılında Moskova'dan Tiflis'e ve oradan Erzurum'a uzanan seyahatini anlattığı "Erzurum Yolculuğu" adlı eserinde, Kafkas Dağları'nın üzerinden Tiflis'e ulaşımı sağlayan Daryal Boğazı'nı aşmış Gürcistan topraklarına geçişini şu sözlerle ifade eder: "Korkunç Kafkas'tan sevimli Gürcistan'a birden geçiş büyüleyici bir şey..." (Puşkin 1993: 30)

Dolayısıyla, 20. yüzyıl başlarına kadar yukarıda bahsettiğimiz bölge Kafkasya olarak adlandırılmaktaydı. Kafkas Dağlarının ardındaki Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'dan ise Osmanlı kaynaklarında *Mavera-i Kafkasya*, Avrupa kaynaklarında *Transcaucasus*, Rus kaynaklarında ise *Zakavkaz*, yani Kafkas ötesi olarak bahsedilmekteydi.

Kafkasya pek çok etnik halk topluluğunu bir arada barındırırken, pek çok kültüre de ev sahipliği yapan bir coğrafya parçası olarak tarih boyunca insanların ilgisini üzerine çekmiştir. Değişik dillerde konuşan fakat Karadeniz'den Hazar Denizi'ne kadar uzanan topraklarda hayat tarzı, âdet-gelenekler, dünya görüşü, folklor açısından ortak bir kültüre sahip olan çok çeşitli halklar topluluğu "Kafkasya Halkları" olarak tanınmışlar ve yüzyıllarca süren komşuluk ve etnik karışım neticesinde birbirleriyle etnik açıdan da akraba topluluklar haline almışlardır.

Kafkasya Halklarını konuştukları dil gruplarına göre üç ana grupta değerlendirmek mümkündür.

1-Kafkas Dilleri Grubuna dahil Kafkas halkları

Bunlar Karadeniz'in doğu kıyılarından Orta Kafkasların düzlüklerine kadar uzanan bölgede yaşamakta olan Abhaz-Adige halkları, Doğu Kafkaslarda yaşamakta olan Çeçen-İnguş halkları ile Hazar Denizi kıyılarından Kafkas Dağlarına kadar uzanan Dağıstan bölgesinde yaşamakta olan Avar, Lezgi, Lak, Dargı, Tabasaran gibi halklardır.

2-Hint-Avrupa (İran) Dilleri Grubuna dahil Kafkas halkları

Bunlar Orta Kafkaslarda, Daryal geçidinin kuzeyinde ve güneyinde yer alan vadilerde yaşamakta olan Osetler ile Dağıstan'da yaşamakta olan Yahudi kökenli Tat halklarıdır.

3-Türk Dilleri Grubuna dahil Kafkas halkları

Bunlar Orta Kafkaslarda, Kafkas Dağlarının zirvesi Elbruz Dağı'nın doğusu ve batısındaki yüksek dağlık bölgede yaşamakta olan Karaçay-Malkarlılar ile Dağıstan'ın kuzey düzlüklerinden Hazar Denizi kıyılarına kadar uzanan topraklarda yaşayan Kumuk halklarıdır.

Kafkasya halkları farklı dillerde konuşuyor olmakla birlikte, yüzlerce yıllık bir süreçte etnik ve sosyo-kültürel açıdan birbirleriyle karışmış ve beraber meydana getirdikleri ortak bir Kafkas kültürü etrafında birleşmiş halklar topluluğudur.

Kafkasya'da yaşamakta olan Türk topluluklarından söz edecek olursak, bunlardan Karaçay-Malkarlılar ve Kumuklar, Kafkasya'da ortaya çıkmış, etnogenezlerini-etnik oluşumlarını Kafkasya'da tamamlamış, diğer Kafkasyalı unsurlarla tarih boyunca sıkı bir biçimde kaynaşmış ve karışmış Türk boyları olarak dikkati çekmektedirler. Kafkasya halkları grubuna dahil olmayan, ancak son birkaç yüzyıl içinde çeşitli sebeplerle Kafkasya'nın kuzey bozkırlarına getirilip yerleştirilen bazı Türk boyları da bugün Kafkasya'da yaşayan Türk toplulukları olarak değerlendirilmektedir. Bunlardan en önemlileri Kafkasya'nın kuzeyinde dağınık bir biçimde yerleştirilmiş olan Nogay Tatarlarıdır. Nogay Tatarları farklı fizyonomileri, değişik hayat tarzları sebebiyle Kafkasya Halkları ile bir bütünlük içine giremeseler de, onların bazı âdet ve geleneklerini benimsemişler, zamanla içlerinden bazı unsurlar Abaza, Adige, Karaçay, Çeçen, Kumuk gibi Kafkasya halkları arasına karışarak oralarda asimile olmuşlar ve farklı etnik kimlikler kazanmışlardır.

Nogay Tatarları ile birlikte Karaçay-Malkarlılar ve Kumuklar konuştuğu Türk lehçelerinin özellikleri sebebiyle Kıpçak grubuna girmektedirler. Bugün Kafkasya'nın Stavropol eyaleti bozkırlarında Türkmenistan'dan göç ederek gelip yerleşmiş Türkmenler ile Dağıstan'ın Derbent şehri civarında yerleşmiş olan Azerî toplulukları Kafkasya'da yaşamakta olan Oğuz grubu Türklerini temsil etmektedirler.

Tarih boyunca kuzeyden gelen Hun-Bulgar, Avar, Peçenek, Hazar, Kıpçak gibi Türk kavimlerinin hâkimiyeti altına giren, Altın Ordu İmparatorluğu ve Kırım Hanlığı gibi Türk devletlerine tâbi olan Kafkasya'da, bugün nüfus açısından Türk kökenli dil konuşan toplulukların azınlıkta olması şaşırtıcıdır.

Kafkasya'nın nüfus yapısına baktığımız zaman Kafkas kökenli dillerde konuşan etnik grupların ezici çoğunlukta olduklarını görüyoruz. Söz gelimi, nüfuslarının büyük bölümü 19. yüzyıl'da Osmanlı topraklarına göç ettirilen Abhaz-Adige halklarının bugün Batı Kafkaslarda 1 milyona yakın bir nüfusa sahip oldukları görülmektedir. Doğu Kafkaslarda nüfusları 1.750.000 civarında olan Çeçen-İnguşlar ile Dağıstan'da nüfusları 2.300.000 civarında olan Avar, Lezgi, Lak, Dargı gibi halkların nüfusları ile birlikte, günümüzde Kafkas kökenli dil konuşan halkların Kafkasya'daki nüfusları 5 milyonu bulmaktadır. Hint-Avrupa dillerinin İran kolunda konuşan Osetlerin ve Tatların nüfusları da 750.000 civarındadır. Türkçenin çeşitli lehçelerinde konuşmakta olan Karaçay-Malkar, Kumuk ve Nogayların nüfusları ise 850.000 civarındadır.

Bu durumda Kafkasya'da yaşamakta olan Türk kökenli halkların, Kafkasyalı diğer halkların ancak % 15'ini oluşturdukları görülmektedir.

Tarih boyunca Kafkasya'da hâkimiyet kurmuş olan Türk kavimlerinin pek çok unsurlarının Kafkasya'da yaşamakta olan halkların etnik yapılarına karıştığı, onların kültürlerini, hayat tarzlarını, sosyal yapılarını, toplumsal kurumlarını derinden etkilediği bilinmektedir. Ancak Kafkasya konusundaki Türkiyat araştırmalarının eksikliği ve yetersizliği bu konuda kendisini hissettirmekte ve aslında eski Türk kavimlerine ait pek çok kültürel değer bugün Kafkasya'da yaşamakta olan ve Türkçe'nin dışında farklı dilleri konuşmakta olan etnik gruplara mal edilmektedir.

Karaçay-Malkarlıların ve Kumukların Kafkasya'da hâkimiyet kurmuş eski Türk kavimlerinin torunları olduklarını, bundan birkaç yüzyıl önce Avrupalı gezginler ve bilim adamları anlamışlardı. Sözgelimi, 1600'lü yılların ortalarında Kafkasya'da bulunan İtalyan misyoner A. Lamberti, Karaçaylıların eski bir Türk dili konuştuklarını ve onların Kafkasya'da eski devirlerde hâkimiyet kurmuş olan Hun Türklerinin soyundan geldiklerini yazmaktadır (Şamanlanı 1987:180).

19. yüzyıl başlarında Kafkasya'da bulunan Rus tarihçisi G. Tokarev de, Karaçaylıların Nogay ve Moğollarla hiçbir benzerliklerinin bulunmadığını, onların Kıpçak Türklerinin soyundan geldiklerini kaydetmektedir (Şamanlanı 1987: 77).

19. yüzyıl başlarında Kafkasya'da araştırmalar yapan Macar dilbilimcisi J. Klaproth, Kumukları Hazarların torunları olarak kabul etmektedir. Bekir Çobanzâde, Kumukların Hazarlar zamanında bu bölgeye yerleştiklerine hükmetmenin mümkün olmayacağı ve bunların Karaçay-Malkar ve Kırım Türklerinden ayrılmış bir boy oldukları kanaatine varmaktadır (Tavkul 2005: 29).

Sovyet döneminde, Kafkasya'da yaşamakta olan Karaçay-Malkar ve Kumuk Türklerinin etnik kökenleri ile ilgili görüşlerin tamamı onların Kafkasya'nın eski yerli ahalisine dahil oldukları, ancak zamanla dil açısından Türkleştikleri şeklindeydi.

Sözgelimi, A. Samoyloviç'e göre Karaçay-Malkarlılar ve Kumuklar aslında Kafkasya'nın eski yerli halklarının soyundan gelirken, zamanla dil açısından Türkleşmiş, etnik açıdan karışık Kafkasya halklarıydılar. Sovyet Türkologlarına göre Nogaylar da zaten Türkleşmiş Moğol kabilelerinden olup, Kafkasya'ya son birkaç yüzyıl içinde getirilip yerleştirilmiş halklardandı.

Sovyet Türkolojisi, Kafkasya'da yaşayan Türk topluluklarının aslında etnik açıdan Türk değil, Kafkasyalı veya Moğol olduklarını, dil açısından Türkleştiklerini ileri sürüyordu. Kafkasya'daki kökenleri en az 2.500 yıl öncesine dayanan Karaçay-Malkar ve Kumuk

Türklerinin ataları ile ilgili her türlü bilimsel değer taşıyan buluntuların ya üzeri kapatılıyor, ya da Kafkasya'da yaşayan diğer halkların atalarına mal edilerek, elde edilen bilimsel verilerin eski Kafkas veya Hint-Avrupa halklarına ait oldukları iddia ediliyordu.

Sovyetler Birliği'nin en karanlık dönemlerinden biri olan Stalin'in diktatörlüğü sırasında, Rus bilim adamlarından biri cesurca bir çıkış yaptı. Profesör A. Miller, Kafkasya'da yaptığı arkeolojik araştırmalar neticesinde Hun Türklerinin Kafkasya'da uzun süren bir hâkimiyet dönemi yaşadıklarını, Kafkasya halklarını pek çok yönden etkilediklerini ortaya koydu. Bilimsel çalışmaları sonucunda elde ettiği bilgilere dayanarak, Kafkasya'nın sarp dağ boğazlarında yaşamakta olan Karaçay-Malkar Türklerinin, Hunların bir kabilesi olan Kara Bulgarların torunları olduklarını çeşitli yönlerden ispatladı (Miller 1985:42). Ancak A. Miller, 1933 yılı sonlarında Sovyet hükümeti tarafından tutuklanarak Sibirya'ya sürüldü. Miller'in Sibirya'da ölümüyle birlikte Kafkasya'da Hun-Bulgar Türklerine ait yazıtlar ve eserler meselesi rafa kaldırılmış oldu.

Sovyetler Birliği'nin kuruluşundan itibaren, bu yönetime baş kaldıran ve her fırsatta isyan eden Karaçay-Malkar halkının bütün aydın tabakası, Stalin tarafından yok edildi. Türkoloji ile ilgilenen bilim adamları kalmayan Karaçay-Malkarlıların 2. Dünya Savaşı sırasında Sovyet yönetimine karşı ayaklanarak gerilla harbine başlamaları ve Almanların Rusya'dan çekilmelerinin ardından 1943-1944 yıllarında top yekûn Sibirya ve Orta Asya'ya sürülmeleriyle birlikte, Kafkasya'da Hun-Bulgar Türklerine ait yazıt ve eserler araştırılmaya muhtaç bir halde sahipsiz kaldı.

Bu sırada bazı Adige kökenli bilim adamları, bulunan yazıtların eski Adige-Çerkes dilinde yazılmış olduğunu ileri sürerek, okuduklarını iddia ettiler. Fakat bu iddialar havada kaldı.

Kafkasya'da yaşamakta olan Oset halkının Hint-Avrupa kökenli eski kavimlerden İskitlerin, Sarmatların ve Alanların torunları olduklarını ileri süren bazı Rus ve Oset kökenli bilim adamları, bu yazıtların eski Alan dilinde yazılmış olduklarını ve ancak Oset dilinin yardımıyla çözülebileceklerini iddia ettiler. V. Kuznetsov gibi Rus ve V. Abayev gibi Oset bilim adamları Karaçay bölgesinde Zelençuk ırmağı kıyılarında bulunan pek çok harabe ve yazıtın Osetlerin ataları Alanlara ait olduklarını ileri sürerek, onları Osetçe olarak okumayı denediler, ancak başaramadılar.

Karaçay-Malkarlıların 1957 yılından itibaren Kafkasya'ya dönmeye başlamalarının ardından, yetişen Karaçay-Malkarlı bilim adamları bu arkeolojik kalıntılara ve yazıtlara yeniden el attılar.

Göktürk-Orhun yazıtlarına benzeyen bu runik harfli yazıtlar, Orhun yazıtlarından çok daha önce oluşmuş bir yazı sistemini ve Hun-Bulgar Türkçesinin özelliklerini yansıtmaktaydı.

Yazıtlar üzerinde 1960'lı yıllardan itibaren Karaçaylı iki Türkolog, M. Habiçev ve Soslanbek Bayçorov titiz bir biçimde çalışmaya başladılar. Bu çalışmalar neticesinde Soslanbek Bayçorov, yazıtların kesin olarak Hun-Bulgar Türkçesi ile yazılmış olduklarını ve Doğu Avrupa'daki diğer Bulgar dönemi runik yazıtlarla paralellliğini ortaya koydu (Bayçorov .1989: 277).

Bu arada bazı Rus Türkologları da Kafkasya'da yaşamakta olan Karaçay-Malkar ve Kumuk halklarının etnik kökenlerine dair bilimsel araştırmalara giriştiler. Y. P. Alekseyeva'nın yazdığı ve 1963 yılında yayımlanan "Kafkasya'nın Eski Halkı: Karaçay-Malkarlılar" adlı Rusça kitap, Bulgarlar, Hazarlar ve Kıpçakların Kafkasya'daki torunları ve mirasçılarının Karaçay-Malkarlılar olduklarını şüpheye yer vermeyecek bir şekilde ortaya koyması açısından, bilim çevrelerinde yankı buldu. Aynı kitabın ikinci baskısı 1993 yılında Moskova'da tekrar yayımlandı (Alekseyeva 1993).

Karaçaylı bilim adamı, tarihçi-arkeolog H. Biciyev, Hazarlar konusu üzerinde yoğunlaşarak, bilhassa Orta Kafkasların dağlık bölgelerinde yaptığı araştırmalar neticesinde, Karaçay-Malkar bölgesinde Hazarlara ait pek çok yerleşim yeri, kale ve mezarın kalıntılarını ortaya çıkardı. Bu araştırmaların neticesinde Hazar Türklerinin Kuban ırmağının yukarı kısımlarında, bugünkü Karaçay bölgesinde, Kafkas Ötesine aşan pek çok dağ geçidinin güzergâhı üzerinde yerleşim birimleri ve kaleler kurdukları anlaşıldı (Biciyev 1993: 334).

Karaçaylı bilim adamı K. Laypanov ile Malkarlı bilim adamı İ. Miziyev, Kafkasya'nın Türk kökenli halklarının tarihleri ve kökenlerine yönelik Türkiyat araştırmalarını daha da genişlettiler. Her iki bilim adamı da Kafkasya'daki Türk kökenli halkların etnik kökenlerini ve tarihlerini Sümerlere, Kimmerlere, İskitlere kadar dayandıran araştırmalar yaptılar (Laypanov-Miziyev 1993).

Özellikle İ. Miziyev, Karaçay-Malkarlıların Kıpçaklara dayandığı tezini reddederek, onların etnik atalarını Hint-Avrupa kökenli değil, Proto-Türk kökenli olduklarını ileri sürdüğü İskitlere ve onların Kafkasya'da Orta Çağdaki uzantıları sayılan Alanlara ve Bulgar Türklerine dayandırdı. Miziyev'in araştırmalarına göre Karaçay-Malkarlıların ataları İskitler, Bulgarlar ve Alanlardı. Kıpçaklar Cengiz Han ve Timur'un ordularının önünden kaçıp, 13-14. yüzyıllarda içlerinden bazıları Kafkas dağlarına sığındıklarında, Karaçay-Malkar Türkleri çoktan etnik oluşumlarını tamamlamış ve Bulgar-Alan kökenli bir halk olarak Kafkasya'daki yerlerini almışlardı. Miziyev'in tezine göre onların arasına sığınan Kıpçak unsurları zamanla dillerinin de Kıpçak karakteri almasına yol açtılar (Miziyev 1991).

Sovyetler Birliği döneminde açıkça dile getirilmese de, 1990 yılında Sovyetlerin dağılmasının ardından Kafkasya halkları arasında ortaya çıkan etnik gerilimler ve çatışmalar, bilim dünyasında da yankılanmaya başladı.

Özellikle Adige-Çerkes etnik grubuna mensup bilim adamlarının ortaya attığı tezlere göre, Kafkas kültürünün yaratıcıları ve asıl sahipleri, Kafkasya'nın otokton-yerli halkları adını verdikleri Adigeler, Abhazlar, Çeçenler ve Dağıstanlılardı. Onların tezlerine göre Osetler de köken olarak Kafkasya'nın yerli halklarına dayanmakla birlikte, dil açısından İrânlılaşımlardı, dolayısıyla onlar da otokton sayılırdı. Bu bilim adamlarının iddialarına göre, Türk kökenli Karaçay-Malkar, Kumuk ve Nogay halkları Kafkasya'ya çok sonraları gelmişler, Kafkasya halklarının yarattıkları üstün kültür ve medeniyet unsurlarını sorgusuz-sualsiz kabul etmişler, ancak her nedense dillerini korumayı başarmışlardı.

Başlangıçta, Kafkasya'da Türkiyat araştırmalarının hem zayıf oluşu, hem de Sovyetler Birliği döneminde Türkiyat araştırmalarının neredeyse yasaklanması yüzünden, Kafkasya'nın Türk kökenli halkları bu iddialar karşısında sessiz kalmışlardı. Ancak yukarıda bahsettiğimiz bilim adamlarının 1960'lı yıllardan itibaren yaptıkları araştırmalar, ortaya koydukları eserler Türk kökenli halkların Kafkas Kültürü içindeki inkâr edilemez paylarını gözler önüne sermiştir.

Kafkas kültürü adını verdiğimiz ve bugün Abhaz-Adige, Oset, Çeçen-İnguş, Avar, Dargı, Lak, Lezgi halkları ile birlikte Karaçay-Malkar ve Kumuk Türklerinin de ortak kültürel değerleri olan sosyolojik unsurlar, eski Türk kavimlerinin kültürlerinden derin izler taşımaktadır. Kafkasya halklarının hayat tarzları, giyim-kuşam kültürleri, aile, geleneksel hukuk, eski inanç sistemleri gibi toplumsal kurumları eski Türk kültürünün pek çok özelliklerini barındırmaktadır. Değişik dillerde konuşan Adige, Abhaz, Oset, Çeçen, Avar, Lezgi gibi Kafkasya halklarının dillerinde, Karaçay-Malkar ve Kumuk Türkçelerine ait binden fazla kültür kelimesi yaşamaktadır (Tavkul 2002). Kafkasya'ya yönelik Türkiyat araştırmaları henüz karanlıkta olan pek çok soruya cevap bulacak, tarihî ve sosyolojik gerçekler gün yüzüne çıkacaktır.

Kafkasya için Türkiyat araştırmalarına ağırlık verilmesi, son dönemlerde Kafkasya'da ortaya çıkan etno-politik sorunların çözümü için de gereklidir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Kafkasya'da baş gösteren etnik çatışmalar, komşu yaşayan halkların birbirlerinden toprak talepleri, meseleyi yine Kafkasya'nın otokton-yerli halkları ile, sonradan gelen halklar tartışmasına getirip dayandırmıştır. Burada da yine, nüfus açısından güçlü olan ve Kafkasya'nın asıl yerlisi olduklarını ileri süren etnik gruplar, Türk kökenli grupların binlerce yıldan beri yaşadıkları ata yurtlarına göz dikmekte ve bu toprakları terk etmelerini istemektedirler.

Kafkas Dağları üzerindeki yüzlerce zirvenin, ırmağın, vadinin, yaylanın, buzulun Türkçe adlar taşıdığı, eski Türk kavimlerinin bu topraklara damgalarını silinmez bir biçimde vurdukları, ancak Türkiyat araştırmalarının geliştirilmesi ile bilim dünyasına açıklanabilecektir. Bir örnek vermek gerekirse, yalnızca İran kökenli bir dil konuşan Osetlerin yurdunda Türkçe kökenli 147 dağ, ırmak ve yer adı tespit edilmiştir (Mızı ulu 1994: 41). Türkçe kökenli yer adları Kabardey Çerkeslerinin, Çeçenlerin topraklarında ve Dağıstan'da da yüzlerle ifade edilmektedir.

Kafkasya halklarının ortak mitolojik destanları sayılan Nart destanları da Türkiyat araştırmalarının ilgisini beklemektedir. Batı Kafkaslardaki Abhaz ve Adigeler, Nart destanlarının asıl yaratıcılarının kendi ataları olduğunu ve bu destanların Yunan mitolojisine bile kaynak teşkil ettiğini ileri sürerlerken (Özbay 1990), kendilerini Hint-Avrupa kökenli saydıkları İskit, Sarmat ve Alanların torunları olarak kabul ettirmeye çalışan Osetler de, Nart destanlarının asıl sahiplerinin kendileri olduklarını iddia etmektedirler (Canaytı 1977).

Karaçay-Malkarlılara ait Nart destanlarının derlenip yayımlanmasının ardından, bu destanların taşıdığı göçebe-bozkır Türk kültürüne ait izler, Nart destanlarının eski Türk mitolojisi, Oğuz destanı ve Dede Korkut hikâyeleri ile ilişkisini ortaya koymuştur (Curtubaylanı-Malkondulanı 1995). Abhazların, Adigelerin ve Osetlerin sahiplendikleri Nart destanları da Türkiyat araştırmalarının derinleştirilmesi sayesinde asıl sahiplerine kavuşacaktır.

Netice olarak, Kafkasya Türkiyat araştırmaları açısından henüz karanlıkta olan pek çok konunun ışığa kavuşmayı beklediği bir saha olarak karşımızda durmaktadır.

Kaynaklar

- ALEKSEYEVA, Y.P (1993), *Karaçayevtsı i Balkartsı – Drevniy Narod Kavkaza*.-Moskva.
- BAYÇOROV, S. Ya. (1989), *Drevnetürkskie Runičeskie Pamyatniki Evropı*.-Stavropol.
- CANAYTI, İvan (1977), “Asetinler’de Nart efsaneleri” / çev. İlhan Tekin, *Kuzey Kafkasya Kültür Dergisi*, 8 (43), 6-8.
- CURTUBAYLANI Mahti - Malkondulanı Hamit (1995), *Nartla* .-Nalçık: Elbrus.
- KIRZIOĞLU, Fahrettin (1993), *Osmanlıların Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590)*.-Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- LAYPANOV, K.T. ve I.M. Miziyev (1993), *O Proishojdenii Türkskih Narodov*.-Çerkessk: İzdatelstvo PAO.
- MIZI ULU, İsmayıl (1994), “Tarih-Halkın Baylığı.” *Mingi Tav* (Nalçık), (4):23-54.
- MİZİYEV, İ.M. (1991), *Oçerki İstorii i Kulturi Balkarii i Karaçaya XIII-XVIII vv*.-Nalçık: Nart.
- ÖZBAY, Özdemir Yismeyl (1990), *Mitoloji ve Nartlar*.-Ankara: Kaf Dağı yayınları.
- PUŞKİN, A.S. (1993), *Erzurum Yolculuğu*. (Çev. Z. Baştımar).-Ankara: Yaba Yayınları.

- ŞAMANLANI, İbrahim (1987), *Koban Başında. Tarih Haparla.-Çerkessk.*
- TAVKUL, Ufuk (2000), *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü.-Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.*
- TAVKUL, Ufuk (2002), “The Socio-Linguistic Aspect of Cultural Interaction Among the Peoples of the Caucasus”. *Acta Orientalia*, 55 (4), 353-377.
- TAVKUL, Ufuk (2005, “Kumuk Türkleri. Tarihleri, Sosyal Yapıları ve Dilleri Üzerine Bir İnceleme”. *Kırım Dergisi*, 13 (50), 29-39.ss.